

3.1.4. VIDIECKA EKONOMIKA A KVALITA ŽIVOTA

Tabuľka 3.1.4.1: Základné kontextuálne ukazovatele:

Hustota obyvateľstva	hustota obyvateľstva	109,7 obyv/km ²
Veková štruktúra	% ľudí vo veku 0-14/15-64/65 a viac rokov z celkovej populácie	19%/69%/12%
Štruktúra ekonomiky	% hrubej pridanej hodnoty podľa sektora (primárny/sekundárny/terciárny sektor)	4,5%/35%/60,5%
Štruktúra zamestnanosti	% zamestnaných podľa sektora (primárny/sekundárny/terciárny sektor)	5%/34%/61%
Dlhodobá nezamestnanosť	% dlhodobo nezamestnaných (ako podiel z aktívnej populácie)	11,4%
Získanie vzdelania	% dospelých (25-64) so stredným a vysokým stupňom vzdelania	2453 tis. osôb/86,7%
Internetová infraštruktúra	Pokrytie DSL	5 %

Zdroj: Eurostat

Z pohľadu stanovenia vidieckosti územia (základom je obec s hustotou osídlenia nižšou ako 150 obyvateľov na km²) vo vidieckych sídlach (2 581 obcí čo predstavuje 89% z celkového počtu 2 891 obcí) žilo k 31.12.2003 40% obyvateľov (2 177 825).

V roku 2003 bol podiel obyvateľstva v produktívnom veku vo vidieckych regiónoch nižší ako v mestských o 2,61 percentuálneho bodu. Dlhodobo sa na vidieku zvyšuje i podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku, keď vo vidieckych regiónoch žije 87,1% týchto obyvateľov. Za obdobie 1999 až 2003 sa vo vidieckych regiónoch v absolútnom vyjadrení zvýšil podiel tejto skupiny obyvateľstva o 29,5 tis. osôb (v mestských len o 6,9 tis. osôb). Toto poukazuje na odchod mladých za prácou do mestských regiónov a tým starnutie obyvateľstva a možné vyľudňovanie vidieckych regiónov.

Zastúpenie sektorov z pohľadu hrubej pridanej hodnoty ponúka prehľad o štruktúre ekonomiky. V primárnom sektore na úrovni SR bolo vytvorených iba 4,5% hrubej pridanej hodnoty, zatiaľ čo v priemysle 35% a v službách 60,5%. Vo vidieckych regiónoch bolo v roku 2003 v primárnom sektore vytvorené 5,73% hrubej pridanej hodnoty, v sekundárnom sektore 38,72% a v terciárnom sektore 55,55%. V porovnaní s celoslovenskými výsledkami vo vidieckych regiónoch bol vytvorený vyšší podiel hrubej pridanej hodnoty v primárnom a sekundárnom sektore avšak nižší v terciárnom sektore. Dôležitosť jednotlivých sektorov odráža aj štruktúra zamestnanosti, kde najvyšší podiel pracujúcich osôb vo veku od 15 rokov bol zamestnaný v terciárnom sektore (61%). Obchod a služby, predovšetkým trhové služby, patria k tým ekonomickým aktivitám, kde sa dá vytvoriť najviac pracovných miest. Významná diferencovanosť podmienok má veľký vplyv na rozdielnosť v rozvinutosti služieb a obchodu v jednotlivých vidieckych regiónoch. Vybavenosť službami vo vidieckych regiónoch je značne nerozvinutá z pohľadu štruktúry, rozsahu, ale aj kvality poskytovaných služieb v porovnaní s mestskými regiónm. Rozvoj služieb je však podmienený aj úrovňou vybudovanosti najmä dopravnej, technickej a informačnej infraštruktúry. Nevyhnutné pre rozvoj vidieckej ekonomiky (služby, cestovný ruch a pod.) a tým zvyšovanie príjmov vidieckeho obyvateľstva a jeho stabilizáciu vo vidieckom priestore je zabezpečenie technickej infraštruktúry v obciach. Medzi hlavné problémy patrí zastaraná resp. žiadna infraštruktúra (vodovody, kanalizácie, miestne cesty, chodníky, osvetlenie a pod.). Problémom sa javí i technický stav budov vo vlastníctve obcí, ktoré majú kultúrny, historický a spoločenský význam a sú dôležité pre rozvoj spolkovéj činnosti, využívanie internetu a pod. V roku 2003 výdavky obcí na technickú infraštruktúru predstavovali 12,2 mld. Sk, čo však predstavuje len 45% skutočných potrieb obcí.

V roku 2003 zamestnanosť medziročne vzrástla o 1,8% a dosiahla 2 164,6 tis. osôb. Tempo rastu zamestnanosti bolo dosahované pri medziročnom raste produktivity práce z HDP v bežných cenách 8,2% resp. 3,4% v stálych cenách a raste priemernej mesačnej mzdy zamestnanca na úrovni 6,3%. Vo vidieckych oblastiach v primárnom sektore pracovalo 6,0%, v sekundárnom sektore 37,6% a terciárnom sektore 55,5% zamestnaných. Zamestnanosť v primárnom a sekundárnom sektore bola vo vidieckych oblastiach nad celoštátnou úrovňou, v terciárnom sektore pod celoštátnou úrovňou. Ekonomicky aktívna populácia vo vidieckych regiónoch predstavovala v roku 2003 2 289,9 tis. obyvateľov a poklesla oproti predchádzajúcemu roku o 1%. Vývoj zamestnanosti v organizáciách s 20 a viac zamestnancami vo vidieckych regiónoch zaznamenal v roku 2003 oproti predchádzajúcemu roku negatívny trend, keď počet takýchto zamestnancov poklesol o 5% na 953 126. V pôdohospodárstve v roku 2003 zamestnanosť poklesla oproti predchádzajúcemu roku o 13,7% na 71 760 zamestnancov, oproti roku 1997 došlo k zníženiu stavu pracovníkov v poľnohospodárstve o 71,7% a v lesnom hospodárstve o 45,9%. Mzdová disparita v priemerných mzdách medzi vidieckymi a mestskými regiónmi každoročne narastá. V roku 2003 predstavovala priemerná mzda v podnikoch s 20 a viac zamestnancami vo vidieckych regiónoch len 63,8% úrovne priemerných miezd zamestnancov v mestských regiónoch, čo spôsobuje migráciu vidieckeho obyvateľstva za prácou do mestských regiónov.

Súčasná diverzifikácia činností poľnohospodárskych podnikateľských subjektov sa koncentruje najmä na doplnkové zárobkové činnosti súvisiace s poľnohospodárskou činnosťou a veľmi málo je táto diverzifikácia postavená na podpore rozvojových činností nepoľnohospodárskeho charakteru, keď u právnických osôb je agroturistika na 10. mieste a vidiecky turizmus na 12. mieste v poradí vykonávaných činností. U fyzických osôb sa agroturistika nachádza na 7. mieste a vidiecky turizmus na 8. mieste.

Medzi ťaživé ekonomické a sociálne problémy Slovenska patrí vysoká nezamestnanosť. Z hľadiska nezamestnanosti existujú v SR značné regionálne rozdiely. Vo vidieckych regiónoch je situácia výrazne horšia ako v mestských. V roku 2003 nezamestnanosť vo vidieckych regiónoch predstavovala 19,3% kým v mestských len 7,3%. V regiónoch najviac postihnutých reštrukturalizáciou priemyslu (najmä v špeciálnom a ťažobnom priemysle) ale i v regiónoch s výraznou orientáciou na poľnohospodárstvo je vysoká nezamestnanosť, ktorá je charakteristická dlhodobosťou. Nezamestnané poľnohospodárske obyvateľstvo a mladí nezamestnaní ľudia bez pracovných návykov sa stávajú značne problémovou sociálnou skupinou.

Vyššia ekonomická sila mestských regiónov oproti vidieckym regiónom je vidieť z výrazne priaznivejšieho počtu podnikateľov (fyzických osôb) na 100 obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku. V roku 2003 pripadalo v mestských regiónoch na 100 osôb v ekonomicky aktívnom veku takmer 17 podnikateľov, kým na vidieku to bolo len necelých 12 podnikateľov. V roku 2003 bolo vo vidieckych regiónoch založených 935 podnikateľských subjektov, čo predstavuje 62,2% z celkového počtu za SR. Za to isté obdobie zaniklo vo vidieckych regiónoch 430 podnikov, čo predstavuje 80,5% z celkového počtu za SR. Táto skutočnosť dokumentuje menej priaznivé podnikateľské prostredie vo vidieckych regiónoch. Podiel na zamestnanosti v mikropodnikoch (do 10 zamestnancov) predstavoval v roku 2003 31,0% a podiel na celkovom počte podnikov 95,4%, čo je porovnateľné krajinami EÚ (podiel na zamestnanosti 39,4%, podiel na počte podnikov 92,3%). Najviac malých podnikov prepočítaných na 1000 ekonomicky aktívnych obyvateľov je umiestnená v mestských regiónoch.

Vzdelanostná štruktúra produktívneho obyvateľstva (25-64 rokov) naznačuje relatívne nízky podiel vysokoškolsky vzdelaných ľudí a to 10,7% (krajin EÚ 21,6%). Naopak SR má výraznú prevahu populácie s ukončeným vyšším stredným vzdelaním predovšetkým

technického charakteru (SR 74,3%, EÚ 42,2%) avšak absolventi týchto škôl sa vyznačujú absenciou flexibility, ovládania cudzích jazykov a informačných technológií čo sťažuje ich uplatnenie. Vzdelanostná úroveň obyvateľstva podľa krajov je výrazne asymetrická. Vykazuje silnú koncentráciu obyvateľstva s najvyššími stupňami vzdelania v mestských regiónoch a nižšími stupňami vzdelania vo vidieckych regiónoch. Disparity v rozložení populácie s vyšším vzdelaním (v mestských regiónoch podiel obyvateľstva s úplným stredoškolským vzdelaním oproti vidieckym regiónom je 1,18 krát vyšší) a všeobecne nižšia úroveň kvalifikácie vidieckych pracovníkov sú výrazným limitom podnikania vo vidieckych regiónoch.

Perspektívnou oblasťou slovenského sektoru služieb je cestovný ruch, ktorý je perspektívny s ohľadom na multiplikačné efekty (ekonomický rast, zamestnanosť, trvalo udržateľný rozvoj a sociálna kohézia). Má prierezový charakter a na jeho realizácii sa podieľa viacero odvetví (doprava, kultúra, stavebníctvo, zdravotníctvo, pôdohospodárstvo a pod.). Výkony slovenského cestovného ruchu v porovnaní s okolitými krajinami výrazne zaostávajú. V roku 2004 dosiahli príjmy z aktívneho cestovného ruchu v SR 901,2 mil. USD, v susednej Českej republike až 4 168,3 mil. USD. Ak v SR podiel príjmov z aktívneho cestovného ruchu na HDP dosiahol v roku 2004 2,19%, v ČR až 3,9%, v Rakúsku 6,0%, v Chorvátsku 25,4%. SR zaznamenala v roku 2004 návštevnosť 1,4 mil. zahraničných turistov na báze ubytovania. Návštevnosť v ČR dosiahla až 6,5 mil. ubytovaných zahraničných návštevníkov. V štruktúre zahraničných návštevníkov má prevažujúce zastúpenie kategória menej náročných. Rozhodujúcim kritériom je pre nich cena, spravidla im postačuje i nižšia úroveň služieb. Domáci cestovný ruch je vo všeobecnosti na vzostupe. V SR má však v štruktúre cestovného ruchu domáci cestovný ruch v porovnaní s vyspelými krajinami podstatne slabšie pozície. Oproti roku 2000 došlo v roku 2004 k nárastu počtu ubytovaných domácich návštevníkov len o 101 tis. na 1 843 tis. návštevníkov. Slovensko bolo vždy vzhľadom na prírodný potenciál atraktívna krajina pre cestovný ruch. Ťažiskovými formami, pre ktoré má cestovný ruch na Slovensku najlepšie predpoklady a ktoré je potrebné rozvíjať patria kúpeľný cestovný ruch, zimný cestovný ruch a zimné športy, mestský a kultúrny cestovný ruch a vidiecka turistika. Záujem návštevníkov sa sústreďuje na turistiku v národných parkoch (v SR je 9 národných parkov, ktoré pokrývajú spolu s chránenými krajinnými oblasťami 22,8% územia). V rámci poznávacej turistiky je možné navštíviť rozsiahle kultúrne a historické atraktivity a to 10 tis. nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok, 18 mestských pamiatkových rezervácií, 109 hradov, 555 kaštieľov a kúrií, 5 prírodných a kultúrnych oblastí zapísaných v zozname UNESCO a 15 prístupných jaskýň.

V oblasti prístupu k širokopásmovému internetu je limitujúca nízka kúpyschopnosť obyvateľstva, ktorá neumožňuje všetkým obyvateľom pri danej cenovej hladine telekomunikačných služieb využitie internetu bez obmedzenia bežnej spotreby. Podľa údajov Eurostatu v krajinách EÚ-15 vlastní PC v priemere 53% domácností. SR v porovnaní s týmito krajinami je konci ich poradia, pričom nižšia je len v Portugalsku a Grécku. V súvislosti s vidieckymi oblasťami existuje najväčšia disparita, keď podiel obyvateľstva vo vidieckych obciach predstavuje 40,5% avšak z týchto je len 9,7% pripojených na internet. Ďalším faktorom ovplyvňujúcim dopyt po širokopásmovom pripojení je sociálna štruktúra užívateľov. Napriek relatívne vysokému podielu internetovej populácie SR v porovnaní s priemerom EÚ-15, najmä vo vekovej hranici 16-54 rokov, existujú výraznejšie rozdiely medzi intenzitou využívania týchto technológií medzi jednotlivými sociálnymi skupinami v porovnaní s priemerom EÚ-15. Kým v krajinách EÚ-15 ovláda 5 zo 6 základných informačno-komunikačných technológií 24% používateľov, tak v SR je to iba 19%. Z územného hľadiska ovplyvňujú pripojenie geografické špecifiká územia a s nimi súvisiace rozdielne náklady na sieťovú infraštruktúru. Dostupnosť širokopásmového internetu je preto

veľmi nízka (pokrytie územia SR DSL len 5%) predovšetkým v hornatých častiach SR a následne vo vidieckych sídlach s nízkou hustotou obyvateľstva.

Nakoľko SR neimplementovala v skrátenej programovacom období prístup Leader pretrvávajúca nízka zapájanie občanov do rozhodovacieho procesu a preto sú málo rozvinuté kapacity ľudských zdrojov a manažmentu pre plánovanie zdola nahor. Školenia facilitátorov, pomoc obciam pri zakladaní mikroregiónov a pri vypracovávaní programov hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí sa uskutočňovali v predvstupovom období prostredníctvom vládneho programu Obnovy dediny, v rámci Phare projektov a činnosti rezortnej organizácie Agentúry pre rozvoj vidieka, ktorá do roku 2003 takúto pomoc poskytla 23 mikroregiónom a vyškolila 51 facilitátorov. Tieto stavy sú však pre trvaloudržateľný rozvoj vidieckych regiónov nedostačujúce.

Z horeuvedenej východiskovej situácie vyplýva, že:

- medzi silné stránky vidieckeho územia patrí vysoký rekreačný a turistický potenciál krajiny, bohaté kultúrno-historické pamiatky, dostatok voľnej pracovnej sily, prevaha populácie s ukončeným stredným vzdelaním, možnosti rozvoja služieb a diverzifikácie poľnohospodárstva smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam,
- medzi slabé stránky radíme nepriaznivý populačný trend, nedostatočnú technickú infraštruktúru vidieckych sídiel, nedostatok pracovných príležitostí, migráciu vidieckeho obyvateľstva do mestských regiónov, málo rozvinuté kapacity ľudských zdrojov, nepriaznivú demografickú štruktúru vidieckeho obyvateľstva a vysokú nezamestnanosť,
- medzi príležitosti patrí znižovanie závislosti od poľnohospodárskej prvovýroby, zvýšenie počtu návštevníkov vidieckych regiónov prostredníctvom rozvoja vidieckej turistiky a agroturistiky a tým zabezpečený rozvoj i ďalších odvetví vidieckej ekonomiky, zvýšenie potenciálu vidieckej society pre tvorbu partnerstiev, vytváranie nových pracovných príležitostí a tým stabilizácia obyvateľov vo vidieckom priestore,
- medzi ohrozenia radíme nízku mobilitu pracovnej sily, nízku kúpnu silu vidieckeho obyvateľstva, vysoké % vidieckeho obyvateľstva v poproduktívnom veku a pokračujúci odliv personálnych kapacít z vidieckych oblastí.

3.1.5. PRÍSTUP LEADER

Slovenský vidiek trpí poddimenzovaním, nedostatkom miestnych zdrojov i odborného potenciálu. Sektorový prístup a nezohľadňovanie regionálnej diferenciácie pri poskytovaní podpory bude viesť ešte k väčšiemu sociálnemu a ekonomickému úpadku vidieka. Zmenu môže priniesť len zmena prístupu k rozvoju vidieka a to od sektorovej podpory k vertikálnej integrovanej.

V podmienkach Slovenskej republiky, kde veľký potenciál pracovnej sily v spojitosti s významným prírodným a kultúrnym dedičstvom ponúka široké možnosti pre rozvoj vidieka je práve prístup Leader vhodným nástrojom pre naštartovanie pozitívnych zmien nepriaznivej sociálno-ekonomickej situácie vo vidieckych oblastiach.

Prístup Leader sa v súčasnom programovacom období 2004 – 2006 v SR nerealizuje. Avšak, v rámci opatrenia technická pomoc predvstupového programu SAPARD boli uskutočnené aktivity typu Leader. Cieľom celého projektu bolo vybudovanie a zlepšenie kapacít vidieckych mikroregiónov v znevýhodnených vidieckych oblastiach tak, aby sami dokázali vypracovať a vykonať (vrátane manažmentu celého procesu, implementácie jednotlivých

projektov v rámci stratégie, ako aj prevzatie čiastočnej zodpovednosti pri finančnom manažmente a monitoringu) svoju vlastnú stratégiu rozvoja územia. Výstupom projektu bolo vypracovanie stratégií sociálno-ekonomického rozvoja typu Leader, v ktorých boli identifikované kľúčové problémy dotknutých vidieckych oblastí ako aj definovanie riešenia problémov z pohľadu lokálnej úrovne.

V metodike prístupu Leader sa uplatnením princípu „zdola-nahor“ dosahuje cielenosť a efektívnosť podpory, ktorá je potrebná v danej lokalite pre rozvoj územia. Zlučovaním miestnych subjektov do miestnych akčných skupín je zaistené sociálne „stmelovanie“ územia, kde jednotlivé subjekty budú sami „riadiť“ vlastné územie a budú vedení vecou spoločnou. Integrovaná podpora rozvoja vidieka môže byť účinná len vtedy, ak si subjekty na vidieku čo najskôr uvedomia, že ak chcú aby sa zmenila ich situácia, musia mobilizovať svoje zdroje a zvoliť partnerský prístup k sociálnemu a ekonomickému oživeniu a miestnemu rozvoju.